

Jerky¹

Marta KOUTOVÁ | Ústav pro jazyk český AV ČR

On the Czech word *jerky*

The article deals with the meaning, origin, pronunciation and use of the word *jerky* in the Czech language. The morphological properties of the word are illustrated with examples from the Czech National Corpus.

Keywords: Anglicism, grammatical gender ambiguity, grammatical gender shift, loanword, material noun, neologism, plurale tantum

Klíčová slova: anglicismus, kolísání v rodě, neologismus, podstatné jméno látkové, podstatné jméno pomnožné, přejímka, rodová nejednoznačnost

1 Úvod

V českých textech se v posledních letech objevuje označení pro masový výrobek *jerky*. Jedná se o plátky sušeného masa, nejčastěji hovězího, ale také zvěřiny, drůbežího, rybiho a dalších druhů. Původně jerky vyráběli sušením na slunci původní obyvatelé amerického kontinentu, tuto metodu konzervace masa od nich později převzali evropské přistěhovalci. Dnes se tento výrobek prodává a také (již moderními metodami) vyrábí i u nás.

Jakožto perspektivní² a dostatečně frekvencovaný neologismus byl výraz *jerky* zařazen i do Akademického slovníku současné češtiny (ASSČ):

jerky [džerki] (neskl.) podstatné jméno rodu ženského jen množné (angl. < šp. < indián.),
jerky [džerki] (neskl.) podstatné jméno rodu středního (angl. < šp. < indián.) plátky sušeného masa: *hovězí / krůtí / kapří jerky; jerky s pepřem; Ke svačině si nosím jerky.; Díky nízkému procentu tuků jsou jerky nejen chutné, ale i zdravé.; Naše jerky je vyráběno z velmi kvalitních kusů masa.; Zákazníci kupují hlavně pivo a uzeniny, ze specialit jerky nebo zelňáky.*

Heslová stať v ASSČ zachycuje všechny důležité charakteristiky lexému *jerky*: kromě výkladu významu a exemplifikace i výslovnost, původ a v neposlední řadě poměrně komplikovanou morfoložickou stránku: lexém je nesklonný, má rodové varianty a kolísá v užití mluvnického čísla mezi pomnožností³ a užitím

¹ Publikace vznikla s podporou dlouhodobého koncepčního rozvoje Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i., RVO: 68378092.

² Perspektivní neologismus je chápán v opozici k novým slovům příležitostné povahy (okazionalismům). Srov. ve stejném významu také „neologismus v užším smyslu“ (Filipec – Čermák, 1985, s. 99) či „vlastní, lexikální neologismus“ (Martincová, 2017).

³ V ASSČ je v tomto konkrétním případě užit zvláštní kvalifikátor „jen množné“, který je určen pro případy, kdy se podstatné jméno používá jen v plurálu, tedy gramaticky jako pomnožné, ale sémanticky jde o soubor jednotlivin.

zpravidla v jednotném čísle. Všemi těmito aspekty se budu zabývat v tomto článku, přičemž nejvíce prostoru věnuji právě složitě tvaroslovné stránce, kterou budu zkoumat na materiálu z Českého národního korpusu (ČNK).

2 Výraz *jerky* v Českém národním korpusu

Při své analýze jsem pracovala s korpusem SYN v12, v době vzniku tohoto textu největším korpusem ČNK, zahrnujícím všechny synchronní psané korpusy řady SYN doplněné o další publicistiku z let 2010–2022.

Substantivum *jerky* není v korpusu SYN v12 správně lemmatizováno (na CQL dotaz [lemma="jerky"] korpusový vyhledávač KonText nenachází žádný výskyt). Použila jsem tedy dotaz [word="(?)jerk.*"], který vyhledá jak tvar *jerky* (s malým i velkým počátečním písmenem), tak další tvary, u nichž bylo třeba ověřit, zda nejsou, i přes avizovanou nesklonlost lexému *jerky*, také jeho součástí.

Dokladů na tvar *jerky* je v korpusu SYN v12 celkem 502. Z tohoto množství jsem ručním tříděním vyfiltrovala nerelevantní doklady. V první fázi jsem odstranila doklady, které s hledaným lexémem *jerky* nikterak významově nesouvisí, shodují se s ním pouze v grafické podobě. Jednalo se o 10 dokladů na křestní jméno či přezdívku *Jerky*, 5 dokladů na název polské obce *Jerka*, 1 doklad na jméno loupežníka *Jerka-Berka*, 3 doklady na rybářskou pomůcku *jerk* a 2 anglickojazyčné doklady *Jerky Boys of Russia* a *His usual jerky self*. Zůstalo 481 dokladů. Z nich jsem odstranila ještě 73 dokladů na anglickojazyčné obchodní názvy (*Rustic Jerky*, *Indiana Jerky*, *Royal Jerky*, *Brit Meaty Jerky* atd.) a 2 doklady na internetovou stránku *jerky.cz*, a zbylo tedy 406 relevantních výskytů tvaru *jerky*. Ukázalo se, že mezi dalšími tvary, které jsem pomocí dotazu [word="(?)jerk.*"] získala, jsou i skloňované tvary náležející substantivu *jerky*, a to lokál plurálu *jerkách* (3×) a instrumentál plurálu *jerkami* (3×). Pomocí

doplňujícího dotazu [word="(?)jerek"] jsem pak získala ještě 10 dokladů na tvar genitivu plurálu *jerek*, dohromady tedy dalších 16 (skloňovaných) dokladů. Celkem tedy bylo do korpusové analýzy lexému *jerky* zahrnuto 422 dokladů.

Zatímco v korpusových zdrojích z 90. let 20. století a počátku 21. století se slovo vyskytovalo jen sporadicky v jednotkách dokladů, od roku 2013 je možné pozorovat nárůst dokladů na desítky, což svědčí o rozšíření jak slova *jerky*, tak i samotného produktu. Výskyt výrazu *jerky* v korpusu SYN v12 od roku 1996 do roku 2022 ukazuje následující tabulka 1:

rok	počet dokladů v SYN v12	počet zdrojů
1996	1	1
1999	1	1
2003	1	1
2004	2	2
2005	0	0
2006	4	4
2007	1	1
2008	8	3
2009	2	2
2010	4	4
2011	7	6
2012	8	8
2013	70	23
2014	56	22
2015	20	15
2016	28	15
2017	67	29
2018	31	19
2019	23	12
2020	32	19
2021	15	13
2022	44	25

Tabulka 1: Výskyt výrazu *jerky* v korpusu SYN v12 od roku 1996 do roku 2022.

Nejstarší výskyt výrazu *jerky* v ČNK je z roku 1996 z překladové publikace Kuchařské suroviny a přísady, kde se ale ještě nejedná o skutečnou přejímku, ale o použití anglického výrazu ukazujícího, jak sušené maso označovali evropští přistěhovalci v Americe:

- (1) *V Mexiku a Střední Americe se bizoni maso krájelo na pruhy a sušilo na slunci. Tento tzv. charqui si později dělali i první evropští přistěhovalci, kteří ho nazývali jerky nebo jerked beef.*

Další výskyty od 90. let až po současnost jsou s jedinou výjimkou všechno doklady z publicistiky (včetně odborných potravinářských, zemědělských aj. časopisů). Často se jedná o články věnující se zdravému životnímu stylu. V roce 2011 vstoupil na trh přední český výrobce tohoto masového produktu, firma Jihočeské jerky, která je od té doby v korpusových dokladech, převzatých z odborných i lifestyleových časopisů a z denního tisku, často zmiňována, a jak název firmy, tak doklady týkající se jejích produktů tvoří významnou část korpusových výskytů slova *jerky*.⁴

3 Etymologie a výslovnost výrazu *jerky*

Výraz *jerky* pochází z kečuánštiny, jazyka jihoamerických indiánů, a do češtiny se dostal přes španělštinu (*charqui* ‚sušené maso‘) a angličtinu (*jerky*, podle anglického slovníku Cambridge Dictionary⁵ ‚maso, které bylo nakrájeno na dlouhé, tenké proužky a usušeno‘).⁶ Anglické slovo *jerky* bylo do češtiny přejato v nezmě-

něné grafické podobě a s výslovností [džerki], napodobující anglickou výslovnost.⁷ Uživatelé tuto výslovnost většinou znají a používají, zřejmě i díky časopiseckým a internetovým článkům o tomto výrobku, které na „anglickou“ výslovnost čtenáře často upozorňují.⁸ Tendence k počesťování grafické podoby na *džerky* se neobjevuje – v SYN v12 nebyl pro tuto pravopisnou podobu nalezen jediný doklad, na internetu se objevuje jen sporadicky.

4 Morfologická charakteristika výrazu *jerky*

Větší problém pro uživatele může představovat, jak se slovem *jerky* zacházet po tvaroslovné stránce – zda a případně jak ho skloňovat, jakého je rodu, zda ho užívat v jednotném, či množném čísle atd.

Někteří uživatelé substantivum *jerky* používají ve shodě s angličtinou v jednotném čísle jako podstatné jméno látkové. V tomto případě je toto substantivum rodu středního (vliv zde může mít i český ekvivalent středního rodu (*sušené*) *maso*), vzhledem ke koncovce netypické pro domácí substantiva středního rodu zůstává ale neskloňné. V SYN v12 je dokladů, u nichž můžeme s jistotou určit, že jde o singulár, 28.⁹ Srov. např.:

⁴ Na spojení *jihočeský* + *jerky* (ve všech pádech) je v SYN v12 celkem 76 dokladů, další 3 doklady jsou na spojení *Jihočeské kapři jerky*.

⁵ Anglická definice ‚meat that has been cut into long, thin strips and dried‘, viz <<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/jerky>>.

⁶ Srov. <<https://www.etymonline.com/search?q=jerky>>.

⁷ Konkrétně se jedná o tzv. fonologickou aproximaci – nejčastější typ fonologické adaptace anglicismů do češtiny, ve kterém jsou cizí fonémy nahrazovány českými na základě hláskové podobnosti (srov. Bičan et al., 2020, s. 33).

⁸ Česká výslovnost [jerkɪ] se, soudě podle různých internetových diskusí na toto téma, ale i mého vlastního povědomí, objevuje mnohem řídkěji. Srov. např. zde: <<https://www.poradte.cz/volna-diskuze/19237-jak-ctete-slovo-jerky.html>>.

⁹ Počítala jsem pouze doklady, u nichž lze na základě mluvnické shody s adjektivem či slovesem nebo podle tvaru zájmena odkazujícího na substantivum *jerky* bezpečně rozpoznat, že jde

- (2) *Původně jerky vzniklo v Americe, je to způsob konzervace masa indiánů.*
- (3) *Naše jerky je vyráběno z velmi kvalitních kusů masa a nepřidáváme do něj žádná barviva ani konzervanty.*
- (4) *Občas je k máni i hovězí jerky, které je lehké, výživné a nemusí se nijak balit ani upravovat.*
- (5) *Za vznikem Jihočeského jerky stojí poždavek vyrábět kvalitní uzeniny.*
- (6) *Stala se tak největším producentem hovězího a krůtího jerky.*

Koncovka *-y* zdá se přirozeně vede část uživatelů k tomu, aby se slovem *jerky* zacházeli jako s podstatným jménem pomnožným, analogicky k domácím či zdomácnělým slovům jako *hodinky, plavky, spalničky, Helsinky* nebo, abychom zůstali v oblasti gastronomie, *dršťky* či *drůbky*. Inklinaci k plurálovému vnímání substantiva *jerky* podporuje i rozčlenitelnost denotátu – jerky sestávají z vícero jednotlivých plátků sušeného masa. Co se týče mluvnického rodu, ASSČ pomnožnou variantu substantiva *jerky* hodnotí jako femininum. Vzhledem k tomu, že i v tomto případě zůstává tento výraz zpravidla nesklonný, však nelze vyloučit ani možnost, že se jedná o neživotné maskulinum, respektive že uživatelé mají slovo *jerky* v mentálním lexikonu jako rodově nevyhraněné, tj. nespojují ho s žádným konkrétním rodem.¹⁰ Bylo by tedy vhodné

slovnědruhou charakteristiku lexému *jerky* v ASSČ upravit na „podstatné jméno rodu ženského i mužského neživotného“.

Dokladů, u kterých lze díky mluvnické shodě se slovesem či adjektivem bezpečně identifikovat plurálové užití, je v SYN v12 celkem 76. Srov. např.:

- (7) *Jerky jsou vyráběny ve dvou chuťových variantách – natur a kořeněné.*
- (8) *Hovězí jerky jsou příjemně měkké a snadno rozkousatelné.*
- (9) *Znal jsem jenom americké hovězí jerky, které jsou dost tuhé.*
- (10) *Velký úspěch, hlavně u žen, měly nekořeněné rybí jerky.*
- (11) *Už hotové a zabalené jerky nezabírají skoro žádné místo a téměř nic neváží.*
- (12) *Díky nízkému procentu tuků (1 g v 25 g) jsou jerky nejen chutné, ale i zdravé.*
- (13) *Jerky tak nejen zaženou hlad, ale dodají tělu i duši povzbuzení.*
- (14) *Jerky jsou vhodné pro stravování během redukční diety.*

Vzhledem k potenciální nejistotě uživatelů, jak substantivum *jerky* skloňovat, nepřekvapí, že v korpusu převažují doklady tvarů 1. a 4. pádu, ve kterých mohou uživatelé použít bez jakýchkoli problémů tvar, který se shoduje s anglickou podobou, a nemusejí tudíž řešit, zda a jak ho ohýbat. Pokud pisatelé potřebují použít substantivum *jerky* v nepřímém pádě, volí často i zde nesklonnou formu. Srov.:

- (15) *„Svalovina je jemně nasekána a souběžně promíchána s mořskou solí. Poté se nechává v chladu odležet.“ líčí přípravu kapřích jerky Petr Stupka.*
- (16) *Asi mohu prozradit, že se chystají i další varianty jihočeských jerky z masa krůtího, vepřového i zvěřiny.*
- (17) *Při přípravě základních jerky do nakrájeného masa vtíráme pouze sůl, pepř a případně mleté chilli.*

o singulárové užití. Jiné, z hlediska gramatického rodu a čísla nejednoznačné doklady z týchž zdrojů jsem nezohledňovala. Nelze totiž vyloučit, že jejich autoři v používání mluvnického rodu a čísla substantiva *jerky* nejsou vždy zcela konsekventní. Na tuto skutečnost upozorňují M. Beneš (2018, s. 243) v textu o potenciální rodově nevyhraněnosti substantiva *kalamáry*.

¹⁰ Problém kolísání v rodě a rodově nevyhraněnosti řeší již zmíněná Benešova (2018) drobnost o slově *kalamáry* a také Dufkova (2022) drobnost o slově *šéry*.

- (18) *Pokud v sobě nemáte duši kulinářského objevitele, tak můžete vyzkoušet nabídku hotových jerky na našem trhu.*
- (19) *Nedávno vstoupil na trh s kapřími jerky.*¹¹
- (20) *Z kilogramu syrového masa zůstane po usušení asi 300 až 350 gramů jerky.*
- (21) *Uvažujeme i o jerky s mořskou solí.*
- (22) *Podobá se jerky, což je známé americké sušené maso, ale biltong se od jerky liší přísadami, chutí a výrobním procesem.*

Celkově je v SYN v12 45 dokladů na nesklonnou podobou substantiva *jerky* v jiném než 1. nebo 4. pádě, a to jak na podobu plurálovou, tak singulárovou (u některých dokladů to nelze rozlišit, srov. např. výše uvedené příklady 20–22). Nejčastějším pádem je zde genitiv se 40 doklady, následuje již mnohem méně zastoupený dativ a instrumentál, které mají po dvou dokladech, a lokál s jedním dokladem.

V korpusu SYN v12 jsem nicméně našla, jak již bylo naznačeno výše, i 16 dokladů (ze šesti zdrojů) na sklonnou podobu, a to ženského rodu množného čísla. V tomto případě uživatelé se slovem *jerky* zacházejí jako s pomnožným podstatným jménem skloňovaným podle vzoru „žena“. Doklady na sklonnou podobu mužského rodu se v SYN v12 nevyskytují, na internetu však několik dokladů dohledat lze (např. *výroba a kvalita jerků; 2 porce jerků navíc zdarma* apod.). Na hypotetický singulár **jerka* či **jerk/jerek* jsem v žádném pádě v korpusu

SYN v12 ani jinde na internetu žádný relevantní doklad nenalezla,¹² jedná se tedy i v tomto případě s největší pravděpodobností o plurale tantum. Srov. doklady ze SYN v12:

- (23) *V jednom balení jerek je schovaná hmotnost 80 gramů čistého masa, což je běžná porce v restauraci.*
- (24) *Poprvé si lidé pochutnali na hrázi na jerkách ze sušeného kapřího masa.*
- (25) *U kořeněných kapřích jerek používáte zvláštní koření?*
- (26) *Jedinými konzervanty jsou kouř a mořská sůl, nic jiného v našich jerkách není.*
- (27) *Nevýhodou ostatních jerek je to, že je maso hodně tuhé a zůstávají v něm tkáně a blány.*
- (28) *U jednoho stolu si nabrali pečivo, přidali příchut' od Fruliky a potažmo to zajedli sušenými jerkami.*

Zajímalo mě také, zda počet sklonných dokladů substantiva *jerky* nalezených v SYN v12 v čase narůstá, a lze tedy vysledovat nějakou rostoucí tendenci ke sklonnosti tohoto substantiva a tím i jeho postupnou adaptaci v češtině. V roce 2013 byly sklonné tvary užity 7× ve dvou zdrojích, v roce 2014 rovněž 7× ve dvou zdrojích, v roce 2020 1× a v roce 2022 rovněž 1×. Neukazuje se tedy, že by tendence ke sklonnosti sílila, doklady naznačují spíše klesavou tendenci, čemuž ale při počtu pouhých šesti zdrojů nelze přisuzovat velkou výpovědní hodnotu.

¹¹ U tohoto dokladu nelze vyloučit možnost, že jde o skloňování podle vzoru „hrad“. V předchozí větě téhož textu ovšem autor užívá substantivum *jerky* neskloňně: *Miloslav Koutník chce rozšířit nabídku jerky o dva druhy masa – drůbež a zvěřinu, což podporuje interpretaci jako substantiva neskloňného i ve spojení s kapřími jerky*. Jak již ale bylo upozorněno, i v rámci jednoho textu mohou autoři užívat substantivum *jerky* z hlediska rodu, čísla i sklonnosti nekonzistentně.

¹² Pokud nepočítáme doklad, ve kterém si jeden z diskutujících v internetové diskusi dělá legraci ze skloňování slova *jerky*: *S jerkou nebo bez jerky, o jerce či pro jerku – každopádně už to není moc „jerky“ když to pomelou, nehleď na to, že sušená sekaná asi není zrovna totéž, co kus sušeného bizona* (viz <https://www.idnes.cz/ekonomika/domaci/rozhovor-s-manazerem-corax-trading.A130910_1975372_budejovice-zpravy_jkr/diskuse>).

Někdy si uživatelé místo skloňování samotného substantiva *jerky* vypomáhají užitím opěrného výrazu (*sušené*) *maso*. V SYN v12 najdeme devět takových dokladů na užití v genitivu či instrumentálu (*příprava sušeného masa jerky*, *nahradit chipsy sušeným masem jerky* atd.).

Okrajově (pět dokladů v mnou analyzovaném souboru z korpusu SYN v12) se slovo *jerky* užívá i jako nesklonné adjektivum.¹³ Srov.:

- (29) *Na českém trhu je nepřeborné množství pochoutek a pamlsků – od sušených uší a ledvinek přes piškoty až po jerky pamlsky.*
- (30) *Zbrusu nová řada pochoutek pro psy na českém trhu, osvědčené jerky plátky a tyčky z kuřecího nebo hovězího masa, ... jsou tak voňavé, že musí být baleny ve speciálním obalu.*
- (31) *Vsadte na suché chleby, které jsou vhodné zvláště u bezlepkářů, raw tyčinky, kvalitní proteinové tyčinky, celozrnné sušenky nebo jerky maso.*

V užívání plurálové podoby substantiva *jerky* lze vidět jistou analogii k užívání italských názvů různých druhů těstovin, jejichž stupeň morfologické adaptace v češtině se pohybuje na škále mezi nesklonností a sklonností. Zatímco substantivum *špagety* už je v češtině zcela adaptováno jak po stránce morfologické, tak i prapovísné, u ostatních názvů těstovin dochází ke kolísání ve sklonnosti a často i v rodě mezi rodem ženským a mužským neživotným. Tak například názvy těstovin *cannelloni* či italských noků *gnocchi*, které již byly publikovány v ASSČ

jako samostatná hesla, zachycuje tento slovník jako nesklonné (srov. např. doklad *dát si poctivou porci zapékaných cannelloni*), v úzu se však ojediněle objevují i doklady na sklonnou podobu, jako *20 kusů cannelloni*, *příprava gnocchů* apod. Podobně se chovají i výrazy *fusilli*, *farfalle*, *linguine*, *tagliatelle* nebo *tortellini*, které jsou většinou užívány nesklonné, ale v SYN v12 či v různých dalších internetových zdrojích lze nalézt i jejich skloňované podoby, srov.: *uzený pstruh s fusillami*, *náplně do tortellin/tortellini*, *300 g tagliatelli* atd.

5 Závěr

Pokud můžeme soudit z několika málo jasně sklonných dokladů substantiva *jerky* v korpusu SYN v12, neukazuje se, že by tendence ke sklonnosti tohoto substantiva postupně sílila. Lifestylové magazíny i další publicistické zdroje zůstávají i nadále u jeho nesklonných podob, a to buď u nesklonného neutra v singuláru (typ *výroba hovězího jerky*), nebo (zhruba třikrát častěji) u pomnožného feminina/maskulina (typ *výroba hověžích jerky*). Jako pomocný prostředek nahrazující skloňování samotného substantiva *jerky* pisatelé někdy užívají opěrný výraz *sušené maso* (*výroba sušeného masa jerky* apod.). Nezdá se tedy zatím příliš pravděpodobné, že by se substantivum *jerky* v blízké budoucnosti v češtině dočkalo výraznější morfologické adaptace. Jako pravděpodobnější se jeví, že si tento výraz i nadále uchová jistou exotickou příchut', kterou podtrhuje jak „anglická“ výslovnost, tak i s cizím původem spojená nesklonnost.

LITERATURA

ASSČ: *Akademický slovník současné češtiny* [online] (2017–2025). Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR. Cit. 18. 11. 2024. <<https://www.slovníkcestiny.cz>>.

BENEŠ, Martin (2018): *Kalamáry. Naše řeč*, 101(4), s. 238–243.

¹³ Vzhledem k malé doloženosti adjektivnímu užití výrazu *jerky* v ASSČ zohledněno není. Jinak se však v ASSČ nesklonná adjektiva tohoto typu vykládají široce vztahovou perifrází ‚vztahující se ke skutečnosti označené základovým slovem‘, tzn. v tomto konkrétním případě by byl pravděpodobně užit výklad ‚vztahující se ke jerky I (plátkům sušeného masa)‘.

BIČAN, Aleš – DUBĚDA, Tomáš – HAVLÍK, Martin – ŠTĚPÁNOVÁ, Veronika (2020): *Fonologie českých anglicismů*. Praha: NLN.

Cambridge Dictionary, English Dictionary [online]. Cit. 18. 11. 2024. <<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/jerky>>.

DUFEK, Ondřej (2022): Šéry. *Naše řeč*, 105(2), s. 98–105.

FILIPEC, Josef – ČERMÁK, František (1985): *Česká lexikologie*. Praha: Academia.

MARTINCOVÁ, Olga (2017): Neologismus. In: Petr Karlík – Marek Nekula – Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Cit. 18. 11. 2024. <<https://www.czechency.org/slovník/NEOLOGISMUS>>.

Online Etymology Dictionary [online]. Cit. 18. 11. 2024. <<https://www.etymonline.com/search?q=jerky>>.

SYN v12: *Český národní korpus – SYN v12* [online]. Praha: Ústav Českého národního korpusu FF UK. Cit. 26. 9. 2024. <<https://www.korpus.cz>>.

Ústav pro jazyk český AV ČR
Letenská 123/4, 118 00 Praha 1
koutova@ujc.cas.cz

Tento článek je volně přístupný na základě licence *Creative Commons Uvedte původ 4.0 Mezinárodní veřejná licence*.

This is an open access article under the terms of the *Creative Commons Attribution 4.0 International Public License*.